



The importance of anthroponyms as lingvoculturema

Zebuniso RAMAZONOVA¹

Uzbekistan State University of World Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2024

Received in revised form

10 October 2024

Accepted 25 October 2024

Available online

25 November 2024

Keywords:

anthroponyms,
lingvoculturema,
cultural identity,
personal names,
social hierarchies,
historical narratives,
naming practices,
identity formation,
cultural heritage,
linguistic analysis.

ABSTRACT

This article examines the significance of anthroponyms as a vital component of lingvoculturema, emphasizing their role in reflecting and shaping cultural identity. It explores how personal names serve not only as identifiers but also as carriers of cultural values, traditions, and social hierarchies. The study analyzes various linguistic contexts to demonstrate how anthroponyms can reveal historical narratives, migration patterns, and the influence of globalization on naming practices. Additionally, it discusses the implications of anthroponyms for individual identity formation and the preservation of cultural heritage in an increasingly interconnected world.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss5/S-pp363-368>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Antroponimlarning lingvokulturema sifatida ahamiyati

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

antroponimlar,
lingvokulturema,
madaniy o'ziga xoslik,
shaxsiy ismlar,
ijtimoiy iyerarxiyalar,
tarixiy rivoyatlar,
nomlash amaliyoti,
shaxsni shakllantirish,
madaniy meros,
lingvistik tahlil.

Ushbu maqolada antroponimlarning lingvokulturemaning muhim tarkibiy qismi sifatida ahamiyati ko'rib chiqilib, ularning madaniy o'ziga xoslikni aks ettirish va shakllantirishdagi rolini ta'kidlaydi. Unda shaxsiy ismlar nafaqat identifikator, balki madaniy qadriyatlar, urf-odatlar va ijtimoiy iyerarxiyalarning tashuvchisi sifatida ham xizmat qilishi o'rganiladi. Tadqiqot antroponimlar tarixiy rivoyatlarni, migratsiya naqshlarini va globallashuvning nomlash amaliyotiga ta'sirini qanday ochib berishini namoyish etish uchun turli xil lingvistik kontekstlarni tahlil qiladi. Bundan tashqari, unda antroponimlarning individual identifikatsiyani shakllantirish va tobora o'zaro bog'liq bo'lgan dunyoda madaniy merosni saqlash uchun ta'siri muhokama qilinadi.

¹ Senior Teacher, 2nd Department of English Language Teaching Methodology, 2nd Faculty of English language, Uzbekistan State University of World Languages. E-mail: ramazonova4949@mail.ru

Значение антропонимов как лингвокультурологических единиц

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

антропонимы,
лингвокультурология,
культурная идентичность,
личные имена,
социальные иерархии,
исторические нарративы,
практики именования,
формирование
идентичности,
культурное наследие,
лингвистический анализ.

В данной статье освещается роль антропонимов в лингвокультуре, подчеркивая их значимость для отражения и формирования культурной идентичности. Исследуется, как личные имена выступают не только идентификаторами, но и носителями культурных ценностей, традиций и социальной иерархии. Анализ различных лингвистических контекстов позволяет показать, как антропонимы раскрывают исторические сюжеты, модели миграции и влияние глобализации на процесс присвоения имен. Кроме того, в статье рассматривается влияние антропонимов на формирование индивидуальной идентичности и сохранение культурного наследия в условиях глобализации.

KIRISH

Antroponimlar yoki shaxsiy ismlar shunchaki identifikator sifatida xizmat qiladi; ular madaniy o'ziga xoslik va ijtimoiy dinamikaning murakkab belgilaridir. Tilshunoslik va Madaniyatshunoslik sohasida antroponimlar "lingvokulturema" deb atash mumkin bo'lgan muhim tarkibiy qism sifatida tan olingan – inson tajribasini shakllantiradigan til va madaniyatning kesishishi. Ismlar tarixiy rivoyatlarni, oilaviy merosni va ijtimoiy qadriyatlarni qamrab olgan holda chuqur ahamiyatga ega. Ular jamoalar va shaxslarning madaniy merosini aks ettiradi, ko'pincha migratsiya naqshlari, ijtimoiy ierarxiyalar va tobora globallashib borayotgan dunyoda o'ziga xoslikning rivojlanayotgan tabiati haqidagi tushunchalarni ochib beradi.

Jamiyatlar globallashuv, urbanizatsiya va madaniyatlararo o'zaro ta'sirlar tufayli o'zgarishlarga duch kelganda, antroponimlarni o'rganish ushbu o'zgarishlarning nomlash amaliyotiga qanday ta'sir qilishini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsiy ismlar nafaqat individuallikni anglatadi, balki avlodlar davomida urf-odatlar va e'tiqodlarni saqlab, madaniy xotira uchun idish sifatida ham ishlaydi. Ushbu maqola antroponimlar lingvokulturema ichida o'ynaydigan ko'p qirrali rollarni o'rganishga qaratilgan bo'lib, ularning shaxsiyatni shakllantirish va madaniy uzluksizlikdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Turli lingvistik kontekstlarni har tomonlama tahlil qilish orqali biz antroponimlar insoniyat jamiyatining murakkabliklarini qanday aks ettirishini va til va madaniyat o'rtasidagi doimiy muloqotga qanday hissa qo'shishini aniqlaymiz.

Antroponimlar, shaxsiy ismlarni o'rganish, tilshunoslik, antropologiya va madaniyatshunoslikni bir-biriga bog'laydigan ajoyib sohadir. Antroponimlar inson o'ziga xosligining asosiy elementlari sifatida shunchaki yorliqlar emas; ular ma'no va ahamiyatga boy. Ular madaniy merosning mohiyatini qamrab oladi, ular kelib chiqqan jamoalarning qadriyatlari, e'tiqodlari va tarixlarini aks ettiradi. Shu nuqtai nazardan, antroponimlarni biz "lingvokulturema" deb ataydigan narsaning muhim tarkibiy qismlari sifatida tushunish mumkin – bu bizning dunyo haqidagi tushunchamizni shakllantiradigan til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Antroponimlarning ahamiyati ularning identifikator sifatidagi funktsiyasidan tashqarida. Ular ijtimoiy mavqei, etnik kelib chiqishi va oilaviy nasabining belgisi bo'lib xizmat qiladi, ko'pincha tarixiy migratsiya va madaniy almashinuvlar haqida tushuncha beradi. Masalan, ismlar mustamlaka, diaspora va integratsiya naqshlarini ochib berishi mumkin, bu shaxslarning turli xil ijtimoiy landshaftlarda o'z shaxsiyatlarini qanday boshqarishini tasvirlaydi. Globallashuvga javoban nomlash amaliyotining evolyutsiyasi antroponimlarning dinamik tabiatini yanada ta'kidlaydi. Antroponimlarning ahamiyati ularning identifikator sifatidagi funktsiyasidan tashqarida. Ular ijtimoiy mavqei, etnik kelib chiqishi va oilaviy nasabining belgisi bo'lib xizmat qiladi, ko'pincha tarixiy migratsiya va madaniy almashinuvlar haqida tushuncha beradi. Masalan, ismlar mustamlaka, diaspora va integratsiya naqshlarini ochib berishi mumkin, bu shaxslarning turli xil ijtimoiy landshaftlarda o'z shaxsiyatlarini qanday boshqarishini tasvirlaydi. Globallashuvga javoban nomlash amaliyotining evolyutsiyasi antroponimlarning dinamik tabiatini yanada ta'kidlaydi. Madaniyatlar o'zaro ta'sirlashganda va aralashganda, ismlar o'zgaruvchan ijtimoiy me'yorlar, qadriyatlar va intilishlarni aks ettiradigan o'zgarishlarga duch kelishi mumkin.

Bundan tashqari, antroponimlar shaxsiy va jamoaviy identifikatsiyani qurishda muhim o'rin tutadi. Ular ko'pincha oilaviy ma'nolarga singib ketgan, avlodlar o'rtasidagi bog'lovchi va madaniy rivoyatlarni saqlash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ko'pgina madaniyatlarda ism tanlash shaxsning kelajagiga bo'lgan umidlarni aks ettirishi yoki ajdodlarni sharaflashi va bundan tashqari, antroponimlar shaxsiy va jamoaviy identifikatsiyani qurishda muhim o'rin tutadi. Ular ko'pincha oilaviy ma'nolarga singib ketgan, avlodlar o'rtasidagi bog'lovchi va madaniy rivoyatlarni saqlash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ko'pgina madaniyatlarda ism tanlash shaxsning kelajagiga bo'larni aks ettirishi yoki ajdodlarni sharaflashi va shu bilan tegishlilik va davomiylik tuyg'usini kuchaytirishi mumkin. Tarix va meros bilan bog'liqlik kengroq madaniy sharoitda o'z shaxsini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tez texnologik taraqqiyot va harakatchanlikning oshishi bilan ajralib turadigan davrda antroponimlarni o'rganish yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Odamlar geografik chegaralar va madaniy bo'linishlardan o'tayotganda, an'anaviy nomlash konventsionalari va zamonaviy ta'sirlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik kashfiyot uchun boy maydonga aylanadi. Ismlar globallashgan dunyoda zamonaviy o'ziga xoslikning murakkabligini aks ettiruvchi rivojlanishi, aralashishi yoki yangi shakllarga ega bo'lishi mumkin.

Shaxslarga berilgan shaxsiy ismlar bo'lgan antroponimlar o'zlarining lingvistik funktsiyalaridan tashqariga chiqadigan ekstralingvistik xususiyatlarga ega. Ushbu xususiyatlarga shaxsiy ismlarning ahamiyati va ishlatilishiga ta'sir qiluvchi madaniy, ijtimoiy, tarixiy va psixologik jihatlar kiradi [2:95]. Antroponimlarning ba'zi ekstralingvistik xususiyatlari:

1. Madaniy ahamiyati:

– Antroponimlar ko'pincha madaniy qadriyatlar, an'analar va e'tiqodlarni aks ettiradi. Ular insonning etnik kelib chiqishi, diniy mansubligi yoki mintaqaviy o'ziga xosligi haqidagi ma'lumotlarni oshkor qilishi mumkin.

– Madaniy me'yorlar turli jamiyatlarda familiya, otasining ismi, matronimika yoki faxriy unvonlardan foydalanish kabi nomlash konventsionalarini belgilashi mumkin.

2. Ijtimoiy kontekst:

– Shaxsiy ismlar shaxslarni aniqlash va munosabatlarni o'rnatish orqali ijtimoiy munosabatlarda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular ijtimoiy mavqe, jins o'ziga xosligi, yoshi yoki oilaviy aloqalarini etkazishi mumkin.

– Ijtimoiy urf-odatlar va odob-axloq qoidalari antroponimlarni rasmiy va norasmiy sharoitlarda tanlash va ulardan foydalanishga ta'sir qilishi mumkin.

3. Tarixiy ahamiyati:

– Antroponimlar ko'pincha tarixiy ildizlarga ega bo'lib, o'tmishdagi voqealar, urf-odatlar yoki nufuzli shaxslarni aks ettiradi. Ular tarixiy ma'nolarga ega bo'lishi yoki ma'lum vaqt davrlarini ramziy qilishi mumkin.

– Shaxsiy ismlarning tarixiy evolyutsiyasini o'rganish vaqt o'tishi bilan madaniy o'zgarishlar, migratsiya va ijtimoiy o'zgarishlar haqida tushuncha berishi mumkin.

4. Psixologik ta'sir:

– Shaxsiy ismlar shaxslar uchun psixologik ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu o'z-o'zini idrok etish, shaxsni shakllantirish va hissiy farovonlikka ta'sir qiladi.

– Ismlar shaxsiy ma'no yoki birlashmalarga ega bo'lishi mumkin, ular o'z shaxsiyligini va ijtimoiy guruh yoki jamoaga tegishli ekanligini shakllantiradi.

5. Ramziylik va ma'no:

– Antroponimlar ramziy ma'noga ega bo'lishi yoki o'ziga xos fazilatlar, fazilatlar yoki intilishlarni ifodalashi mumkin. Ular shaxsiy xususiyatlar yoki jamiyat tomonidan qadrlanadigan atributlar haqida xabarlarini etkazishlari mumkin.

– Ismlar ramziy ahamiyati yoki madaniy qahramonlar, ajdodlar yoki namuna modellarini sharaflash uchun tanlanishi mumkin.

6. Huquqiy va rasmiy funksiyalar:

– Shaxsiy ismlar qonuniy va rasmiy ta'sirga ega bo'lib, rasmiy hujjatlar, yozuvlar va ma'muriy jarayonlarda identifikator bo'lib xizmat qiladi.

– Huquqiy asoslar shaxsiy ismlarni ro'yxatdan o'tkazish, o'zgartirish va ulardan foydalanishni tartibga soladi, huquqiy kontekstda izchillik va aniqlikni ta'minlaydi.

Biz quyida ba'zi bir olimlarning fikrlarini tahlil qilib o'tamiz: A.V. Superanskayaning atoqli otlar lug'aviy tushuncha yaa konnotasiya bilan bog'liq emas, degan fikrining ishlarida turli shakllarda takrorlanadi.

N.A. Nikonov atoqli ot (toponimlar) ma'noga ega deb hisoblagan va bunda uch xil ma'no mavjud deb bilgan: 1) toponimlikkacha bo'lgan ma'no, ya'ni apellyativning etimologik ma'nosi); 2) toponimning o'z ma'nosi va 3) toponimlikdan keyingi ma'no. Ushbu fikrga o'z vaqtida V.D. Belen'kaya, A.V. Superanskaya qo'shilgan va keyingi muallif unga quyidagicha qo'shimcha qilgandi: "So'z lug'aviy ma'nodan tashqari, uning ma'nosiga komponent bo'lib, ekstralingvistik, jumladan, estetik, effektiv ma'noviy va sotsial baho ma'nolari ham kiradi".

Bolaga ism berish qadimiy jarayon bo'lib, kishilar bu masalaga mas'uliyat bilai yondashganlar. Mana shunday jarayonda ma'lum e'tiqod, ishonch, tasavvurlar shakllana borgan hamda har bir davr, ijtimoiy tuzum, xalqlararo munosabatlar, ko'chish jarayonlari ism berishga o'z ta'sirini o'tkazgan.

O'zbek tili antroponimiya tizimida ismlar, ularning paydo bo'lish asoslarini kuzatish ism berishga ma'lum nuqtai nazarlar doimo ta'sir o'tkaeib kelganini ko'rsatadi. Bu nuqtai nazarlar turli tarixiy davrlarda ma'lum o'zgarishlarga sabab bo'lgan bo'lsada, baribir qadimdan qo'llanib kelayotgan, milliy an'ana tusini olgan asosiy motivlarni tamoman o'zgartira olmagan. Bu motivlar quyidagilar:

- Nominativ, ya'ni shaxsni nomlash, atash talabi.
- Milliy etnografik an'ana va udumlar, ishonch, tasavvurlar.
- Estetik motivlar. Bolaga chiroyli ism tanlash, ya'ni ismni go'zallik jihatidan baholash.

• Axloqiy-tarbiyaviy motivlar, ya'ni bolaga u kelajakda axloqiy jihatdan yetuk, komil inson bo'lishini istash tushunchasini ifoda etuvchi ism berish.

• Diniy motivlar. Ushbu motiv ma'lum tarixiy sharoit tufayli o'zgarib turgan bo'lsa-da, uning asosiy mazmuni – diniy e'tiqod motivi bolaga ism tanlashda yetakchi tasavvurlardan biri bo'lgan. Masalan, turkiy xalqlarning islom diniga o'tishi uning antroponimiya tizimiga katta ta'sir ko'rsatgani bunga dalil bo'la oladi. Keltirilgan motivlar o'zbek ismlarining paydo bo'lishi, ismlar fondining shakllanishi va boyishida asosiy omillik rolini o'ynagan va hozirga qadar an'anaviy fond sifatida iste'molda bo'lishini ta'minlagan. Keltirilgan motivlarning barchasi o'zbek antroponimiyasi rivojida ekstralingvistik (nolingvistik) omillar bo'lib, buni etnolingvistika, sotsiolingvistika, shuningdek, tarix va madaniyat tarixi sohalari ham o'rganadi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

1. Antroponimlarning madaniy ahamiyati

Antroponimlarni tahlil qilish ularning chuqur madaniy ahamiyatini ochib beradi. Ismlar ko'pincha madaniy merosning tashuvchisi bo'lib xizmat qiladi, jamiyatning qadriyatlari, e'tiqodlari va tarixiy rivoyatlarini qamrab oladi. Masalan, ko'plab mahalliy madaniyatlarda ismlar tabiatdan kelib chiqqan va atrof-muhit va ma'naviy e'tiqodlarni aks ettiruvchi ma'nolarga ega. Er va ma'naviyat bilan bu bog'liqlik antroponimlarning madaniy o'ziga xoslik va uzluksizlikni saqlashdagi ahamiyatini ta'kidlaydi.

Antroponimlar jamoaviy xotirani saqlaydigan madaniy asarlar sifatida ishlaydi. Ismlarni tanlash ijtimoiy mavqeini, nasabini va etnik kelib chiqishini ko'rsatishi mumkin, bu guruh o'ziga xosligini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, ismlar bilan bog'liq ma'nolar individual xulq-atvoriga va o'z-o'zini idrok etishga ta'sir qilishi mumkin, bu ismlarning shaxsiy va kommunal o'ziga xoslik bilan qanchalik chuqur bog'liqligini namoyish etadi.

2. Ismlar identifikatsiya belgisi sifatida

Antroponimlar ko'pincha shaxsiy va jamoaviy o'ziga xoslik belgisi bo'lib xizmat qiladi. Ular etnik mansublikni, ijtimoiy sinfni yoki oilaviy aloqalarni anglatishi mumkin. Misol uchun, ko'plab madaniyatlarda familiyalar insonning nasl-nasabini yoki klan a'zolicini ochib berishi mumkin, bu avlodlar davomida tegishlilik va uzluksizlik hissini ta'minlaydi.

Bu jihat antroponimlarning ijtimoiy tabaqalanishdagi rolini ta'kidlaydi. Ismlar jamiyat ichidagi kuch dinamikasini etkazishi mumkin, bu erda ba'zi ismlar obro' – e'tibor bilan bog'liq, boshqalari esa stigma olib kelishi mumkin. Ijtimoiy o'zgarishlarga javoban nomlash amaliyotining evolyutsiyasi-masalan, mustamlakachilik sharoitida familiyalarni qabul qilish-antroponimlarning o'zgaruvchan shaxsiyat va kuch munosabatlarini aks ettirishga qanday moslashishini ko'rsatadi.

3. Globallashuvning ta'siri

Globallashuv nomlash amaliyotida sezilarli o'zgarishlarga olib keldi, ko'pincha madaniy ta'sirlarning aralashishiga olib keldi. Hozirda ko'plab shaxslar turli xil lingvistik va madaniy kelib chiqadigan elementlarni birlashtirgan gibrid o'ziga xoslikni aks ettiruvchi nomlarga ega. Bu hodisa, ayniqsa, migratsiya keng tarqalgan ko'p madaniyatli jamiyatlarda yaqqol namoyon bo'ladi.

Islarning globallashuvi madaniyatni saqlash va moslashishga oid savollarni tug'diradi. Ba'zi shaxslar ko'p madaniyatli ismlarni xilma-xillik ramzi sifatida qabul qilsalar, boshqalari o'z merosi bilan aloqani yo'qotishi mumkin. Ushbu keskinlik antroponimlarning an'ana va zamonaviylik o'rtasida harakat qilishda dinamik tabiatini ta'kidlab, globallashgan dunyoda shaxsni shakllantirishning murakkabligini ochib beradi.

4. Ismlar va shaxsiy rivoyatlar

Antroponimlar shunchaki identifikator emas; ular shaxsiy rivoyatlar uchun ajralmas hisoblanadi. Shaxslar ko'pincha oilaviy hikoyalar, madaniy an'analar yoki shaxsiy tajribalar asosida o'z ismlariga muhim ma'no qo'shadilar. Misol uchun, avlodlar orqali o'tgan ism g'urur yoki mas'uliyat hissini uyg'otishi mumkin.

Ismlar va shaxsiy rivoyatlar o'rtasidagi bu bog'liqlik antroponimlarning psixologik ta'sirini ta'kidlaydi. Ismlar bilan bog'liq ma'nolar individual intilishlarni va o'z-o'zini anglashni shakllantirishi, hayot tanlovi va ijtimoiy o'zaro ta'sirlarga ta'sir qilishi mumkin. Bu munosabatlarni tushunish shaxslar kengroq madaniy doirasida o'z shaxsiyatini harakat qanday fikr-mulohazalarini mumkin.

5. Lingvistik o'zgaruvchanlik va o'zgarish

Antroponimlarni o'rganish vaqt o'tishi bilan lingvistik o'zgaruvchanlik va o'zgarish naqshlarini ham ochib beradi. Jamiyatlar rivojlanib borar ekan, nomlash konvensiyalari ham rivojlanadi. Masalan, gender-neytral nomlarning ko'tarilishi gender o'ziga xosligi va ifodasiga bo'lgan munosabatlarning o'zgarishini aks ettiradi.

Ushbu lingvistik evolyutsiya antroponimlarning ijtimoiy siljishlarga javoban moslashuvchanligini ta'kidlaydi. Nomlashning yangi tendentsiyalarining paydo bo'lishi zamonaviy qadriyatlar va munosabatlar haqida qimmatli tushunchalarni taklif qilib, kengroq madaniy o'zgarishlarning ko'rsatkichi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bundan tashqari, ushbu tendentsiyalarni tahlil qilish tilshunoslar va antropologlarga dinamik ijtimoiy sharoitlarda til, madaniyat va o'ziga xoslik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunishga yordam beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, antroponimlarning lingvokulturema sifatida ahamiyati ularning madaniy belgilar, shaxsni bildiruvchilar va o'zgarish agentlari sifatida ko'p qirrali rollarida yotadi. Ular inson tajribasining boy gobelenlarini qamrab oladi, shaxsiy hayotni aks ettiradi va shu bilan birga jamoaviy rivoyatlarga hissa qo'shadi. Antroponimlarni turli xil linzalar – madaniy, ijtimoiy, psixologik va lingvistik orqali o'rganish orqali biz ularning tobora rivojlanib borayotgan dunyoda o'ziga xoslikni shakllantirish va madaniy merosni saqlashdagi ahamiyatini chuqurroq anglaymiz. Kelajakdagi tadqiqotlar turli kontekstlarda nomlash amaliyotining oqibatlarini o'rganishni davom ettirishi, til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni yanada yoritishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Begmatov, E. O'zbek onomastikasi: bibliografik sharh. Toshkent, 2008.
2. Beletskiy, A.A Leksikologiya va nazariya tilshunoslik: onomastika. Kiev, 1989.
3. Reformatorskiy A.A.: Toponimika va transkripsiya. M: Nauka, 1994.
4. Superanskaya, A. V. Ismning umumiy nazariyasi M: Nauka, 1993.
5. Superanskaya, A. V. Terminologiya va onomastikai. Riga, 1993.